

Rat u suvremenim uvjetima

BOŽIDAR JAVOROVIĆ

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Svijet je ušao u epohu u kojoj se suočava s problemom globalne ugroženosti (opasnosti) i globalne sigurnosti. Nad njim se nadvila opasnost od mogućeg samouništenja ratom, ekokatastrofom i na druge načine. To znači da u njemu još uvijek postoje suprotnosti koje generiraju ratove i druge ugroženosti i opasnosti. Osnovni je raskorak između bogatih i siromašnih odnosno razvijenih i nerazvijenih država i naroda. Čovječanstvo je prisiljeno osvijestiti se i spoznati svoj osnovni interes (sloboda i sigurnost svakog čovjeka, svih naroda i država i cijele ljudske zajednice) i prema njemu uskladiti svoje ponašanje. Razum i osnovni (opći) interes moraju postati glavni medaš ljudskog individualnog i kolektivnog ponašanja i djelovanja.

Velikosrpske snage, predvođene Srbijom, Crnom Gorom i JNA, vode protiv Hrvatske agresorski, osvajački rat. To je dokaz da još postoje »tvorničari rata«, iako je takav rat ocijenjen kao zločin protiv slobode, mira i čovječanstva, i, iako se pokazao kao nesvršishodno sredstvo ostvarivanja političkih i drugih interesa i ciljeva. Svojom obranom Hrvatska je potvrdila da slobodu cijeni više no išta i dala svjetskoj zajednici priliku da djeluje kao opći ambijent mira, slobode i demokracije. Na potezu je svjetska zajednica.

UVOD

Nikada ljudsko društvo nije bilo tako snažno i tako masovno opredijeljeno protiv rata kao danas, a on je još uvijek njegova zbilja i, više no ikada, poput Damoklova mača visi nad njegovom sudbinom. Dvadeseto stoljeće bit će zapisano kao najtragičnije razdoblje dosadašnje ljudske povijesti, u kojemu je, na ratištima širom svijeta, ostalo oko sto milijuna ljudskih života. Znači li kraj ovoga vijeka završetak toga pohoda masovne nasilne smrti izazvane ratom ili je to samo jedna od njegovih etapa? Nosilac ljudsko društvo još uvijek u svom biću uzročnika tog okrutnog jahača Apokalipse? Ne pretvara li se ono samo u bezumnog roditelja svoje vlastite kataklizme? Ili izlazi u prostore novih sloboda i sveopće sigurnosti?

Dvadeseto stoljeće je po mnogočemu znakovito. Iako intenzivni, ratovi (uključujući i svjetske) sve do četrdesetih godina nisu za čovječanstvo predstavljali

globalnu opasnost, jer u rukama ljudi nije bilo tako snažnog sredstva kojim bi se mogla uništiti ljudska civilizacija. Od sredine ovog stoljeća svijet ulazi u razdoblje u kojemu rat, posebno svjetski, postaje prijetnja globalnoj sigurnosti Zemlje, jer može dovesti do sveopćeg uništenja. Takav rat je besmislen, ali je moguć. Upravo zbog toga ga odbacuju sve zemlje usmjeravajući svoju politiku na traženje puteva njegova prevladavanja. No pitanje je, čine li to uvijek na pravi način i s pravim ciljem!

Kraj ovoga vijeka ne obilježava isključenje mogućnosti rata kao globalne ugroženosti, već javljanje novih izvora globalnog ugrožavanja. Tehnika i tehnologija, kao opredmećenje znanosti, toliko su se razvile i proširile (u obliku nuklearnih, kemijskih, biotehničkih i drugih laboratorija i postrojenja) da u postojećem svjetskom ambijentu predstavljaju objektivnu prijetnju opstanku života na Zemlji. Stvaranje ambijenta staklenika i otvaranje rupa u ozonskom omotaču Zemlje najočitiji su izraz toga procesa. Rat (pa i svjetski) postaje gotovo beznačajan u usporedbi s ovim opasnostima. Valja međutim, postaviti pitanje: nisu li ove dvije globalne ugroženosti međusobno povezane, ne izviru li one iz istog izvora, iako se na različite načine manifestiraju. Odgovor na ova pitanja presudno je za budućnost čovječanstva, posebno za traženje mogućnosti prevladavanja globalne ugroženosti i uspostavu stanja globalne sigurnosti.¹

Sigurnost se može definirati i kao stanje ravnoteže između konstruktivnih i destruktivnih sila, u kojemu ne dolazi do narušavanja i degradacije eko-sistema, civilizacijskih ostvarenja ljudske zajednice, čovjeka i njegovih tekovina i vrijednosti ili oni ne prelaze opseg njihova razvoja.

O POJMU I UZROCIMA RATA

Rat je društvena pojava, oblik društvenog sukoba. Oblika društvenih sukoba je mnogo pa identificiranje rata kao društvenog sukoba ne govori o njemu mnogo. Ali ako se ustvrdi da je rat radikalni i svestrani sukob dviju ili više suprotstavljenih strana (država, naroda, političkih grupacija i sl.), u kojemu je oružana borba (primjena oružanog nasilja i protunasilja) osnovni oblik suprotstavljanja, onda je pojam rata već sasvim jasno iskazan. Rata ne može biti tamo gdje nema društvenih proturječnosti, suprotstavljenih interesa i snaga. Rata nema ni bez oružanih snaga i oružane borbe. To ne znači da sve društvene protu-

¹ Sigurnost se najjednostavnije može definirati kao stanje i stupanj otpornosti i zaštićenosti od ugroženosti i opasnosti. Ona predstavlja stanje u kojemu je moguće normalno odvijanje svih prirodnih i društvenih odnosno urođenih i razvijenih (uobičajenih, dostignutih) funkcija i održanje stvorenih, stečenih vrijednosti i kvaliteta. Sigurnost podrazumijeva uvjete pune ravnoteže između čovjeka (društva) i prirode i njihove interakcije, koja ne dovodi do derogiranja prirode i kvalitete života ljudske zajednice. Sigurnost se može definirati i kao stanje ravnoteže između konstruktivnih i destruktivnih sila, u kojemu ne dolazi do narušavanja i degradacije eko-sistema, civilizacijskih ostvarenja ljudske zajednice, čovjeka i njegovih tekovina i vrijednosti ili oni ne prelaze opseg njihova razvoja.

Globalna sigurnost predstavlja opće stanje i stupanj otpornosti *globalnog bića* i njegove zaštićenosti od svih, a posebno od svih, a posebno od ugroženosti i opasnosti globalnog karaktera..

Globalna ugroženost je stanje narušavanja globalne sigurnosti, u kojemu dolazi u pitanje opstanak globalnog bića (Zemlje, ljudske zajednice...). (Autor se ovim pitanjem više bavi u svom još neobjavljenom radu *Defendologija*).

rječnosti obavezno i uvijek dovode do rata. Naprotiv! Veoma mali broj njih do njega dovode. Radi se u pravilu o dubokim proturječnostima i suprotnostima, koje su se razvile do stupnja na kojem se jedino ratom mogu razriješiti odnosno koje neminovno vode u rat. Radi se o objektivnim društvenim suprotnostima, bez obzira da li su nastale »same od sebe« ili su izazvane djelovanjem i ponašanjem ljudi. Kao društveni sukob, rat je sukob organiziranih društvenih skupina ili snaga (koje su kao organizirane ušle u rat ili su se organizirale ulazeći u nj) s jasno definiranim interesima i ciljevima (ekonomskim, geopolitičkim, vojnopolitičkim, političkim...). Te snage konstituirane su kao politički subjekti, bilo kao nosioci i branitelji vlasti, bilo kao njeni osvajači, ako je u pitanju sukob unutar države, ili kao samostalne i suverene države, ako se radi o ratu među državama. U osnovi svih ratnih sukoba su najčešće nekakvi ekonomski interesi, često u sprezi s drugim interesima. Čitava organizacija svakog globalnog društva, posebno organizacija političkog sustava, postavlja se tako da omogući najpovoljnije ostvarivanje materijalnih interesa i općih ciljeva vladajućih struktura. Prema tome se određuju i usmjeravaju i politički interesi, ciljevi i aktivnosti. U totalitarnim sistemima sve je to koncentrirano u rukama državno-partijskog vrha, dok se u demokratskim društvima šire prostori političkog odlučivanja i djelovanja na sve građane (ovisno o osvojenom stupnju građanskih prava i sloboda). Širenje građanskih sloboda i prava čovjeka, odnosno prostora političkog djelovanja, predstavlja najbolji put za prevladavanje unutrašnjih proturječja u svakoj državi, za razvijanje jedinstvene obrambene politike zemlje i prevladavanje agresivne politike prema drugim zemljama. Suprotno tome, nosioci totalitarizma provode u vlastitoj zemlji diktaturu, oslanjajući se na vojnu i policijsku silu. Kako u pravilu zemlje i narodi načela svoje unutarnje politike primjenjuju i u međunarodnim odnosima (u onoj mjeri u kojoj im je to moguće), to se totalitaristički, etatistički, militaristički i njima slični sistemi (države) nasilno odnose i prema drugim zemljama i međunarodnoj zajednici, nastojeći tako ostvariti svoje osvajačke ili druge hegemonističke interese i ciljeve. Takvi interesi i ciljevi ih gone da prestano grade vojnu silu koja će im omogućiti (barem oni tako misle) njihovo ostvarenje. Oni svjesno vode politiku koja ih gura u rat. Rat je neminovan nastavak takve politike. Objektivno se pokazalo da takav rat nije svrsishodan nastavak politike, ali militantne snage tu činjenicu ne uvažavaju, jer prave računice u kojima vide svoju šansu.² A za pripremu, izazivanje i početak rata upravo to je presudno. Nitko ne ide u osvajački, agresorski rat, ako u njemu ne vidi mogućnost ostvarenja svojih interesa i ciljeva. Ako tu mogućnost vidi ili ako ocijeni da je može stvoriti, pokrenut će cjelokupnu državnu mašineriju u tom pravcu, koristeći pri tome i objektivne unutarnje probleme i suprotnosti.³

² »Krieg ist zuerst die Hoffnung, dass es einem besser gehen wird, hierauf die Erwartung, dass es dem andern schlechter gehen wird, dann die Genugtuung, dass es dem andern auch nicht besser geht, und bernach die Überraschung, dass es beiden schlechter geht«. (»Rat je najprije nada da će jednome ići bolje, potom iščekivanje da će drugome ići lošije, pa zadovoljština da ni drugome ne ide bolje i, napokon, iznenađenje da i jednom i drugom ide sve lošije«). Austrijski književnik Karl Kraus, »Wort und Witz«, str. 102. Vidi »Velika Epohina enciklopedija aforizama«, Epoha, Zagreb, 1968, str. 588.

³ Poznato je da su svi dosadašnji agresori nekoga drugoga, a najčešće buduću žrtvu agresije krivili za probleme u svojoj zemlji ili su u osvajanju tuđih zemalja vidjeli mogućnost vlastitog blagostanja, jačanja i svoje moći i sl.

Već je davno uočeno da je rat nastavak i oblik politike.⁴ Neki suvremeni autori tvrde da se za rat više ne može reći da je nastavak politike, jer je postao nesvrshodan, a ako je u pitanju svjetski rat, onda i općuništavajući. Ovo stanovište se temelji na shvaćanju politike kao samo dobre, plemenite i unaprijed svrsishodne djelatnosti. Sve što nije takvo odbacuje se kao politika. S obzirom na društvenu praksu ovo je shvaćanje nerealno. Prvo, u svijetu ne postoje jedinstveni kriteriji poimanja dobra i lošega, pravednoga i nepravednoga. Zato neku politiku jedni smatraju dobrom, drugi lošom, jedni je odobravaju, drugi osuđuju. Drugo, svi koji vode politiku, bez obzira kakva ona bila, polaze prije svega od vlastitih interesa i prema njima određuju političke ciljeve (ciljeve svoje politike). U skladu s tim oni formuliraju i vode politiku, u uvjerenju da je ono što rade najbolje za ostvarenje ciljeva koje su sebi postavili. Ovisno o interesima i ciljevima politike, oni su u politički program ukalkulirali i svoj odnos prema ratu: računaju na nj kao na krajnje sredstvo svoje politike ili ga odbacuju. Međutim, danas nema politike koja u svakom slučaju odbacuje rat kao sredstvo za ostvarenje svojih političkih interesa i ciljeva. Svaka zemlja je u svakom slučaju spremna na obrambeni rat, rat za obranu svoje slobode i nezavisnosti i nijedna ne tvrdi da bi takav rat bio nesvrshodan.⁵ Ovo vrijedi čak i u slučaju rata koji bi se, s obzirom na veličinu i snagu agresora, mogao pretvoriti u svjetski, općuništavajući. Nijedna od velikih sila nikada nije rekla, da se, u slučaju agresije druge strane, ne bi suprotstavila, iako je svjesna da bi to značilo svjetski sukob i opće uništenje. U raskoraku između odlučnosti da se brani sloboda i nezavisnost, s jedne, i svijesti o opasnosti od opće kataklizme, s druge strane, javlja se nada (makar i lažna) u pobjedu, koja gura prst na startno dugme rata. Treće, nijedan rat — ni agresorski ni obrambeni — ne dolazi sam od sebe. Neke države vode ekspanzionističku politiku (može li se reći da takva politika nije politika, kad joj i samo ime govori da to jest!?) i vojno se osposobljavaju za njenu materijalizaciju; spremaju se za izvršenje agresije, ako i kad ocijene da je to u njihovom interesu. Sve zemlje u svijetu ozbiljno se pripremaju za obranu, što govori da u svijetu još uvijek postoji opasnost od agresije odnosno da ima država koje vode imperijalističku, hegemonističku ili neku drugu ekspanzionističku politiku.

Sve ovo pokazuje da je rat ne samo društveni nego prije svega politički, i to najradikalniji politički sukob, izveden krajnjim sredstvom — oružanim nasiljem, oružjem kao najubitačnijim sredstvom fizičke sile.

Činjenica da u svijetu dolazi do nekih bitnih promjena (konstituiranje i uloga države, odnos tehnokracije i vlasnika kapitala, ljudska prava...) još uvijek ne mijenja suštinu rata. »Ravnoteža straha« i globalizacija sigurnosti⁶ nose u sebi

⁴ Najčešće se ova tvrdnja veže za Clausewitz: »Tako tvrdimo da je rat ne samo politički akt, već pravi politički instrument, produženje političkih odnosa, njihov nastavak drugim sredstvima«. (*«O ratu»*, Vojna biblioteka, Beograd, 1951, str. 53). Međutim, to je već davno uočio i na svoj način izrazio Platon: »I obrtnička im je vještina bila za hranu dovoljna pomoćnica, ali za boj sa zvjerima nedostatna, jer još nisu imali građansku i političku vještinu od koje je dio ratna vještina«. (*«Protagora»*, Naprijed, Zagreb, 1975, str. 53). Podvukao BI.

⁵ »Samo je onaj rat naplaćen, kojim narod dobiva svoju slobodu.« (Ante Starčević, *Iskrice*)

⁶ O ovome vrlo zanimljiva i sustavno govori Furio Cerutti u članku »Politička racionalnost i sigurnost u nuklearno doba«, *Politička misao*, br. 4/1986, povezujući to s Habermasovim shvaćanjem

dvije suprotstavljene tendencije: (a) izbjegavanje svjetskog sukoba iz straha od mogućih posljedica po obje strane i (b) daljnje jačanje vojnog faktora (posebno razvoja i proizvodnje novog oružja) iz straha da to radi druga strana u namjeri da stekne prednost. Na taj se način globalna sigurnost ostvaruje na sve višem stupnju ravnoteže straha, čime se stalno povećava opasnost od globalne ugroženosti. Mijenja li se što posljednjih godina?

VOJNA SILA I RAT U SUVREMENIM UVJETIMA

Dvadeseto stoljeće prate dva međusobno suprotstavljena procesa.

S jedne strane, to je stalno jačanje vojne sile i ratovanje, a s druge sve intenzivnija borba za mir i za ljudska prava. Iako se čini kontradiktornim, oba procesa su se neprestano razvijala i sve više međusobno suprotstavljala, ali su jedan na drugi i utjecali. Jačanje vojnog faktora i javljanje novih ratova utjecalo je na jačanje mirovnih snaga i pokreta te svjetske borbe za mir. Dok je mirotvorna aktivnost sputavala eskaliranje rata i ratnih zbivanja do razmjera koji su mogli ugroziti opstanak ljudske zajednice (neizvjesno je koliki je u tome udio mirovnih nastojanja, a koliki »ravnoteže straha«), lokalni ratovi su tekli bez prestanka.⁷

Ratovi su ovojeka zbilja. Oni su i kao pojava i kao proces udarili snažan pečat ljudskoj zajednici. Oni pogađaju milijune ljudi i svakog pojedinca bez obzira na njegov odnos prema ratu i položaj u ratom zahvaćenim prostorima. Riječ je radikalnim društvenim pojavama, koje bitno utječu na sudbine ljude. Zbog toga je sasvim prirodno da se ratom kao pojavom bave ljudi različitih opredjeljenja, zanimanja i stupnjeva obrazovanja. Donositi zaključke o ratu u suvremenim uvjetima i u budućnosti, o mogućnostima izbjegavanja i prevladavanja rata, moguće je ako se sagledaju osnovne karakteristike i tendencije vojne sile i rata u proteklom razdoblju, a naročito od drugoga svjetskog rata do danas. Svaka analiza vojne sile i rata iznosi na vidjelo njihove osnovne značajke.

identiteta suvremenog društva koji se »može sastojati jedino u svijesti da postoje i da moraju postojati opće i za sve jednake šanse sudjelovanja u procesima zajednice, unutar kojih se identitet pojedinca može formirati u neprestanom procesu učenja.« (str. 11)

Ne dovodeći u pitanje ovakvo shvaćanje identiteta društva, Cerutti tvrdi »da danas društveni identitet mora sadržavati jedan element, štoviše, jednu sadržajnu svrhovitost, to jest, mora se pozabaviti problemom da zajamči život ljudskom rodu i pojedincima koji ga sačinjavaju.«

I upravo ovdje se javlja problem. U rascijepljenom svijetu, kakav je danas, nitko ne garantira život ni ljudskom rodu ni svakom pojedincu. Osnovna proturječnost — raskorak između bogatih i siromašnih odnosno razvijenih i nerazvijenih — koja generira ratove i opasnost po sudbinu čovječanstva, ne smanjuje se, nego se povećava. A dok on postoji, skok u postmodernu, u društvo s novim identitetom, svjetski ambijent u kojemu se sigurnost neće zasnivati na ravnoteži straha, nego na sigurnoj egzistenciji i slobodi svih ljudi, bit će samo iskorak jednom nogom preko rijeke usijane lave.

⁷ U svijetu je samo nakon drugoga svjetskog rata bilo oko 150 ratova i više od 300 sličnih sukoba. (Ne postoji jedinstvena metodologija ni jedinstvena klasifikacija oružanih sukoba pa iskazivanje broja ratova varira). U njima je život izgubilo oko 30 milijuna ljudi (prema nekim izvorima i do 40 milijuna. I ovdje su razlike uglavnom metodološke. U ovim je ratovima mnogo ljudi nestalo, bila su ogromna izbjeglištva — nekih godina je i po desetak milijuna izbjeglica lutalo svijetom, tražeći bilo kakvu zaštitu i sigurnost, pa je gotovo nemoguće utvrditi broj stradalih).

Kad je riječ o vojnoj sili uočava se:

1) stalni razvoj vojne sile i vojne organizacije na nacionalnom i na svjetskom nivou,

2) omasovljenje vojne sile odnosno sve potpunije stavljanje ukupnih ljudskih i materijalnih potencijala država u funkciju ostvarivanja vojno-političkih interesa i ciljeva,

3) omasovljenje vojne organizacije tj. povećavanje broja vojnika i drugih u vojsci angažiranih ljudi. U svijetu je u aktivnoj vojsci 1975. bilo 24 milijuna vojnika, 1980. dva milijuna više, 1987. preko 27 milijuna, a 1990. oko 30 milijuna. Tome treba dodati oko 35 milijuna rezervista i više od 6 milijuna pripadnika paravojnih organizacija.

4) stalni rast vojnih izdataka u svijetu. Svijet je 1972. izdvojio za vojne potrebe 290,9 milijardi američkih dolara, 1980. — 647,3 mlrd, a 1988. oko 1200 milijardi (sve po tekućim cijenama). Isto toliko su te godine iznosili i dugovi zemalja u razvoju.

5) kontinuirani razvoj znanstveno-istraživačkog rada u funkciji i za potrebe vojne sile i rast financijskih sredstava za ovu namjenu (U svijetu je 1982. od ukupnih sredstava za znanstvenoistraživački rad 40% išlo na vojna istraživanja, a na njima je bilo angažirano oko 25% znanstvenika svijeta).

6) povećavanje broja ljudi (radnika, znanstvenika itd.) koji rade za potrebe vojne sile (računa se da na poslovima pomoći i opsluživanja oružanih snaga u svijetu radi oko 35 milijuna ljudi).

7) razvoj vojne industrije i vojnoindustrijskog kompleksa, naročito u visokorazvijenim zemljama,

8) stalno povećavanje vojne proizvodnje i trgovine oružjem. Trgovina oružjem popela se sa 20,3 mlrd. US dolara u 1972. na 34,3 mlrd. u 1982. (po cijenama iz 1981). Pritom je prodaja zemljama tzv. trećeg svijeta porasla za oko 300%, tako da su one 1982. kupile oružja za oko 20 milijardi dolara.

9) rast vojnih rashoda i uvoza oružja u zemljama u razvoju odnosno transfera vojne tehnike iz visoko razvijenih u nerazvijene zemlje (oko 80% svjetske trgovine oružjem u posljednjem desetljeću odvijao se između Sjevera i Juga, a 70% od toga u okrilju SAD-a i SSSR-a).

10) povećavanje zaliha nuklearnog, biološkog, kemijskog i konvencionalnog oružja daleko iznad realnih potreba obrane. U svijetu je 1986. bilo: 41.831 avion, 158.911 tenkova, 7.975 ratnih brodova i oko 50.000 nuklearnih bojevih glava. SAD su imale oko 950.000, a SSSR oko 800.000 tona binarnog kemijskog oružja.

Jačanje vojne sile u svijetu nije zaustavljeno dosadašnjim uspješnim pregovorima o razoružanju. Od 50.000 bojnih glava s nuklearnim punjenjem uništeno je 2.500 ili 5%, (a samo deseti dio od preostalog dovoljan je da razori ljudsku civilizaciju).⁸ Moglo bi se reći da je i toliko razoružanja za početak dobro.

⁸ Ovdje izneseni podaci su iz različitih izvora. Osnovni izvor su godišnjaci *Military Balance* Instituta za strategijska istraživanja iz Londona; neki su podaci sadržani u knjizi *Najnovija oružja* Međunarodnog štokholmskog instituta za proučavanje mira (Globus, Zagreb, 1978); Mile Ostojić: »Razoružanje od 1945. do danas«, *Vjesnik* od 10. 6. 1982;

Zaista bi značilo veliki korak kad bi istovremeno bilo obustavljeno istraživanje i proizvodnje novih oružja, a to se još nije dogodilo. Ovako se uništavanju postojećih zaliha najviše raduju vojnoindustrijski kompleksi, koji dobijaju nove narudžbe. Pravi korak u zaustavljanju trke u naoružanju i u razoružanju bila bi obustava vojnih istraživanja i proizvodnje novih oružja. To bi bio znak da se nešto bitno mijenja u osnovnoj orijentaciji ljudske zajednice, da se mijenja životna, a posebno politička filozofija svijeta. Tada bi i proces uništavanja postojećih zaliha tekao mnogo brže. Sve dok postoje ovakve zalihe oružja i vojni potencijali, to znači (a) da postoji ozbiljna opasnost za mir u svijetu, jer može doći (čak i slučajno) do aktiviranja borbenih sistema i (b) da nisu promijenjeni osnovni uvjeti koji generiraju vojnu silu i vladajuću političku filozofiju.

Razvoj vojne sile nije tekao izvan ostalih društvenih procesa i mimo volje vladajućih politika. Pitanje je, međutim, je li politika, sama po sebi, bila ta koja ga je pokretala. Budući da ni politika nije autonomna ni kao djelatnost ni kao sila, već je uvjetovana dubljim stanjem društvenog bića država i svijeta, vjerojatno su činioci koji su utjecali na nju uvjetovali i razvoj vojne sile. U pitanju su duboke proturječnosti s kojima je svijet ušao u dvadeseto stoljeće ili su se u ovom stoljeću pojavile. Radi se prije svega o suprotnostima između: (a) kolonijalizma — antikolonijalizma, (b) real-socijalizma — kapitalizma, (c) totalitarizma — demokracije, (d) razvijenih — nerazvijenih odnosno bogatih — siromašnih. Te suprotnosti nisu utjecale samo na jačanje vojne sile nego i na stalno izbijanje ratova.

Najviše ratova u ovom stoljeću vođeno je radi očuvanja stečenih ili stjecanja novih pozicija u raspodjeli svjetskog prostora i njegovih bogatstava. I oba svjetska rata su time bila zaokupljena. U pitanju je bila raspodjela svjetskog bogatstva i moći. Snažni antikolonijalni pokret oslobodio je svijet kolonijalizma i razriješio jednu od njegovih najtežih suprotnosti.⁹

Postoji vrlo uska sprega između vojne sile i ratova dvadesetog stoljeća. To se najbolje vidi iz njihovih obilježja. Analiza suvremenih ratova pokazuje:

- 1) ratovi su sve masovniji. U njima sudjeluje sve više ljudi — vojnika i civila.
- 2) totalnost ratova je sve izraženija, kako po obuhvatu stanovništva i tehnike, vojske, policije i drugih državnih struktura, privrede i društvenih djelatnosti, tako i po prostoru i razornom učinku.
- 3) suvremeni ratovi donose sve veće ljudske žrtve, razaranja i materijalne štete. Među ljudskim žrtvama sve je više civila.
- 4) ratovi su sve skuplji, zahtijevaju opsežnije pripreme i veća financijska i materijalna sredstva.
- 5) strategija ratovanja se mijenja u skladu s razvojem ratne tehnike i naoružanja.

⁹ Dubinu proturječnosti i domet njenog razrješenja najbolje pokazuju podaci. Poslije prvog svjetskog rata pod kolonijalnom ovisnošću bilo je 70% teritorija i preko 50% stanovništva Zemlje. Poslije drugog svjetskog rata stanje se bitno promijenilo, ali je pod kolonijalnom ovisnošću još bilo ko 30% teritorija i isto toliko stanovništva svijeta. Taj se postotak 1980. sveo na svega 5% teritorija i oko 1,2% stanovništva. Deset godina kasnije klasičnog kolonijalizma je praktički nestalo.

Suvremeni ratovi su pokazali da rat za agresora više nije svrsishodan, jer njime ne može ostvariti svoje ciljeve. Suprotno tome, obrambeni ratovi su se pokazali ne samo nužnima nego i uspješnima. Oni su se javljali kao posljednje sredstvo u suprotstavljanju agresiji. Međutim, neuspjeh agresorskog i uspjeh obrambenog (i oslobodilačkog) rata ne leži samo u sili napadača i branitelja nego i u odnosu međunarodne zajednice prema njima i njihovu činu. Svjetska zajednica više nije puki promatrač zbivanja u svijetu. Ona je u Povelji Ujedinjenih naroda deklarirala pravo svakog naroda na slobodu i samostalnost, a pravo na obranu (individualnu i kolektivnu) kao prirodno pravo.¹⁰ Agresivni rat je proglašen zločinom protiv međunarodnog mira, zločinom koji ne mogu opravdati »nikakvi razlozi bilo koje prirode, političke, vojne ili druge«. ¹¹ Zbog toga, svijet više nije povoljan ambijent za vođenje agresorskog rata, a žrtva agresije dobija svestranu pomoć. To, a ne oružje, pravi je razlog nesvrsishodnosti suvremenih ratova.

Stvar je, međutim, drugačija kad je u pitanju svjetski rat. Njegov ishod bi bilo stvarno stradanje svih naroda, država i ljudi na Planetu. Takav rat u kojemu ne bi bilo pobjednika, u kojemu bi jednako prošao i onaj tko ga je poveo i onaj protiv koga je poveđen, ali i onaj tko bi eventualno bio izvan njega, bio bi potpuno besmislen, jer bi vodio čovječanstvo u samouništenje. Takav cilj nema nijedan danas poznati politički subjekt, nijedna država ni vojno-politička organizacija. S toga stanovišta bi se moglo reći da takav rat ne bi bio nastavak politike drugim sredstvima, ali takva mogućnost ipak postoji, to znači da svijet (ili barem njegove vodeće sile) vodi politiku koja stvara uvjete u kojima je nešto takvo moguće. Samo ako se takva mogućnost (opasnost od svjetskog sukoba i općeg uništenja) pripíše oružju po sebi, mogao bi se takav rat odvojiti od politike koja mu je prethodila i od politike uopće. Ali i tu se postavlja novo pitanje: Nije li do takvog i tolikog oružja dovela upravo neka politika? Nije li upotreba toga oružja nastavak upravo te i takve politike? A tu politiku su opet vodile nekakve snage, njih vukli nekakvi interesi. Možda ideološko-politički i vojno-politički odnosno blokovski interesi?

Suprotnosti između Istoka i Zapada su dugo godina generirale svjetsku napetost, trku u naoružanju i globalnu opasnost za svijet.¹² Snage s jedne i druge

¹⁰ »Ništa u ovoj Povelji ne dira u prirodno pravo individualne ili kolektivne samoobrane u slučaju oružanog napada na koga člana UN.« (Povelja UN, članak 51)

¹¹ Generalna skupština Ujedinjenih naroda, u svojoj Rezoluciji 3314 o agresiji (14. 12. 1974), definirala je agresiju kao »upotrebu oružane sile jedne države protiv suvereniteta, teritorijalne cjeline ili političke nezavisnosti druge države, ili koja je na ma koji drugi način nespojiva s Poveljom UN kako to proistječe iz ove definicije« (Čl. 1).

1. Nikakvi razlozi bilo koje prirode, političke, ekonomske, vojne ili druge, ne mogu opravdati agresiju;

2. Agresivni rat je zločin protiv međunarodnog mira. Agresija povlači međunarodnu odgovornost;

3. Nikakvo stjecanje teritorije niti kakva posebna korist koja proistekne iz agresije, nije dopušteno niti će biti priznato kao takvo.« (Čl. 5) Gavro Perazić: »Međunarodno ratno pravo«, VIZ, Beograd, 1986, s. 54 — 58; Milan Vučinić: »Pravo narodne obrane i društvene samozaštite sa osnovama međunarodnog ratnog prava«, VIZ, Beograd, 1982, s. 256—257.

¹² Prema *The Military Balance 1990—1991* (str. 212—213) SAD su 1989. imale 7826, a SSSR 10.181 balističkih projektila ICBM i SLBM; SAD su imale 1854, a SSSR 815 nuklearnih bojnih glava za bombardere. Američka armija imala je 2.117.900, a sovjetska 3.988.000 vojnika (bez rezerve). Vojni budžet SAD-a iznosio je 294,9, a SSSR-a 119,44 milijardi dolara (str. 17 i 33).

strane regulirale su »ravnotežu straha« i u skladu s njom se ponašale. Tako je bilo sve dok okviru totalitarnog državno-socijalističkog (real-socijalističkog) imperija nisu počeli pucati, pod pritiskom prije svega svojih unutrašnjih sila, iz sebe sama. Nastala je nova klima u kojoj obje strane postaju jedna drugoj potrebne: Zapad Istoku za prestrojavanje i ozdravljenje, Istok Zapadu za nove razvojne mogućnosti (posebno kao nova mogućnost plasmana svoje proizvodnje). Tako svijet ima šansu da na izlasku iz dvadesetog stoljeća prevlada i drugu veliku suprotnost, koja ga je gurala u pravcu globalne ugroženosti. Naravno, stvar se ne smije idealizirati, jer je još uvijek »u igri« veliki broj nepoznanica, neiskazanih i nerazriješenih unutrašnjih suprotnosti na obje strane, naročito na Istoku, i između njih. Osim toga, još nitko ne zna kakve će reakcije ove promjene izazvati u ostalom dijelu svijeta, naročito u Japanu, Kini, Indiji i arapskom, odnosno islamskom svijetu. Neće li se otvoriti nova trka za osvajanje (barem) drugog mjesta u vojno-političkoj, ekonomskoj i tehnološkoj hijerarhiji svijeta?

Budućnost je beskonačni tamni prostor, koji se osvjetljava samo onoliko koliko ga ljudi prožive ili promisle. Zato su svi pogledi u budućnost, barem zasad, samo blijede prognoze ili spekulacije. A promišljanje je onoliko realnije koliko se bolje poznaje povijest i sagledava sadašnjost. S tog stanovišta je izuzetno važno pronicati sadašnje procese na relaciji Istok-Zapad. U svakom slučaju otpočela je još jedna nova duboka promjena u ljudskoj zajednici. To je druga temeljna promjena svijeta u dvadesetom stoljeću.

Ostaje otvoreno pitanje treće i najteže proturječnosti suvremenog svijeta: raskoraka između bogatih i siromašnih odnosno razvijenih i nerazvijenih zemalja. Taj se raskorak očituje u poznatoj činjenici da oko 75% svjetskog stanovništva živi od svega 25% svjetskog dohotka, što znači da bogata manjina (25% svijeta) privaja oko 75% svjetskog dohotka. Brojni su i drugi njegovi izrazi: s jedne strane život u izobilju, s druge beskrajno siromaštvo. Zadržavajući su dometi znanosti, tehnike i tehnologije, a milijarde ljudi žive u mraku neznanja i bijede. Stvaralačka moć čovjeka je takva da može iskorijeniti glad, neimaštinu i masovne bolesti, a ipak desetine milijuna godišnje umire od gladi i žeđi.¹³ Uza sve dosadašnje dekade razvoja nerazvijenih, dugovi zemalja u razvoju stalno rastu dosežući fantastičnu sumu od preko 1200 milijardi dolara. Uzrok toga jaza je uzrok svih uzroka nesigurnosti suvremenog svijeta, a sam jaz s posljedicama koje je izazvao i izaziva, predstavlja bombu koja bi, ako bi eksplodirala, bila strašnija od svih drugih, jer bi u isti mah aktivirala sve razorne snage i moći ljudske zajednice. Taj uzrok svih uzroka globalne nesigurnosti svijeta, svake države i svakog stanovnika Zemlje, ne nosi sobom samo kreaciju svjetskog rata (i rata uopće) nego i destrukciju prirode, kidanje spona, jaz između čovjeka i prirode. On je donio Zemlji i uvjete staklenika i rupe u ozonskom omotaču.¹⁴

¹³ Računa se da oko milijardu ljudi u svijetu gladuje, a oko 30 milijuna ih godišnje umire od gladi (svake minute 72 ljudi, od toga su 50% djeca). Oko 50% stanovništva Zemlje ne može doći do zdrave pitke vode, a od žeđi svakodobno umire oko 25.000 ljudi.

¹⁴ Ovdje je odgovor na naprijed postavljeno pitanje o povezanosti izvora globalne ugroženosti svijeta. Osnovni izvor im je svima isti, što znači da i opći pristup otklanjanju globalnih opasnosti i uspostavi i očuvanju globalne sigurnosti mora biti jedinstven.

To je nezajažljiva želja jednog dijela svijeta moderne, etabliranog u tvrđave ekonomske (kapital) i političke (vojno-politički potencijal) moći da stalno tu moć oploduje, ne pitajući tko kakvu cijenu za to plaća. To je bilo moguće sve do pojave stvarne globalne ugroženosti ljudske zajednice, koja pogada sve, bez obzira na njihov položaj u društvenoj organizaciji i hijerarhiji moći. To je stanje u kojemu ni moć ni bogatstvo (u njegovu dosadašnjem smislu) nemaju svrhe. To je stanje koje se može preobraziti u kataklizmu ljudskog roda ili u njegov novi poredak. Ukoliko ranije svijest o tome prevlada u biću (prije svega) nosilaca moći, utoliko će biti veća vjerojatnost izbjegavanja opće katastrofe (i ratne i ekološke). I tu se treba vratiti Habermasu: ljudsko društvo mora uspostaviti svoj novi identitet, koji će se sastojati u svijesti da postoje i da moraju postojati opće i za sve jednake šanse sudjelovanja u procesima zajednice i koji mora, kako kaže Cerutti, »da zajamči život ljudskom rodu i pojedincima koji ga sačinjavaju.¹⁵

Praktično govoreći, ljudsko društvo se nalazi na pragu novog doba, koje mnogi već nazivaju postmodernom. Znanstvene, tehničke i tehnološke pretpostavke za to već postoje. I spoznaja o mogućnosti opće katastrofe sve je dublja. Ostaje još da se stekne »kritična masa individualne i kolektivne svijesti« pa da se pokrenu svi potencijali i mehanizmi moći u pravcu prevladavanja jaza između bogatih i siromašnih (razvijenih i nerazvijenih) odnosno između ljudske zajednice i njenog ekosustava. Kada se u tome bude uspjelo, nestat će globalne opasnosti, a svjetska će zajednica kao opći ambijent omogućiti demokratsko rješavanje svakog društvenog konflikta ili utjecati na tok stvari tako da do konflikta i ne dođe. Tada će i rat biti isključen iz društvenog života ljudi, a vojna sila suvišna.

O RATU U HRVATSKOJ

Dok je »ravnoteža straha« garantirala svjetski mir, lokalni ratovi su bili svakodnevna stvarnost. Jedan od posljednjih među njima je ovaj koji se vodi u Republici Hrvatskoj. Zašto je do njega došlo?

Proces demokratizacije zasnovan na ljudskim pravima i nacionalnoj emancipaciji svakog naroda, kao univerzalan i nezaustavljiv, zahvatio je i jugoslavensko područje. Jugoslavenski društveni državni sistem, potresan dubokim suprotnostima (između proklamacija i prakse, oficijelnih i stvarnih nosilaca ekonomske moći i političke vlasti, privredne (posebno tržišne) zatvorenosti i svjetskih ekonomskih zakonitosti, međunarodne zaduženosti i gospodarske nemoći, velikih ambicija i malih mogućnosti...), nije više mogao izdržati unutrašnje i vanjske pritiske za promjenama. Ne mogavši odgovoriti na nagomilane probleme, Savez komunista Jugoslavije se raspao i utopio u pojavi mnoštva novih političkih stranaka. Sustav zasnovan na sprezi Partije, države i Armije izgubio je raspadom te partije svoju idejno-političku kohezionu sponu pa se počeo raspadati. Raspad je produbljen i ubrzan pojavom sasvim novih, politički drugačije

¹⁵ Furio Cerutti: »Politička racionalnost i sigurnost u nuklearno doba«, *Politička misao*, Zagreb, 4/1986, str. 11.

orijentiranih, vladajućih političkih struktura u svim republikama, osim u Srbiji i Crnoj Gori. U tim se uvjetima osjetila ugroženom Jugoslavenska narodna armija (gubi idejnog i političkog vođu i državu kojoj pripada, koja je hrani i osigurava joj društveni status) i cjelokupna unitarističko-velikosrpska kasta, rasprostranjena širom Jugoslavije (gubi prostor i mehanizam za ostvarivanje velikosrpske ideje, politike i ekonomskih interesa). Nove demokratske republičke vlasti su Armiji bile nepoćudne, ona ih je doživljavala kao neprijatelje i tako se prema njima odnosila (oduzimanje naoružanja teritorijalne obrane i njeno blokiranje potčinjavanjem republičkih komandi — republičkih štabova). Zato je JNA, posebno u Sloveniji i Hrvatskoj, gdje su promjene bile najdublje i najbrže, postala strano, suvišno i nepoželjno tijelo. Armija je, gubeći tako tlo pod nogama, tražila novi oslonac i našla ga je u Miloševićevoj Srbiji kao državi i u velikosrpskom pokretu kao političkoj snazi. Preko velikosrpskog pokreta Armija se osjetila domaćom i potrebnom na cijelom prostoru Jugoslavije (treba se brinuti o »ugroženom« srpskom stanovništvu), a u Srbiji je imala siguran domicil. Velikosrpska Srbija i velikosrpski pokret dobili su jednu od najsnažnijih vojski u Evropi i osjetili su se veoma sigurnima i moćnima.¹⁶ Ostalo im je samo još da ovladaju državnim vrhom (Predsjedništvom SFRJ) ili da ga onemoguće u radu. Uspjelo im je i jedno i drugo. S obzirom da je već ranije izvršena velikosrpska politizacija masa, ratnoagresorska ideja dobila je kritičnu masu i točak rata protiv Hrvatske (ono u Sloveniji je bila samo proba) mogao je krenuti. Armija je pritom svakako morala proći kroz velikosrpsko čistilište. Prirodno je (a to je poznavao ova problematike bilo odavno jasno) da višenacionalna armija, kakva je bila i JNA, u slučaju unutrašnje nacionalno-republičke polarizacije, čak i u slučaju predominacije neke nacije, ne može djelovati kao efikasan borbeni stroj jedne nacije odnosno republike. U slučaju takvog konflikta ta se armija mora raspasti ili potpuno transformirati. Ovo drugo dogodilo se s JNA. Ona se istupanjem hrvatskih, slovenskih i drugih pripadnika i postavljanjem provjerenih unitarista i velikosrba na gotovo sve visoke vojne dužnosti i stupajući u spregu s novonastalim velikosrpskim paravojnim organizacijama, potpuno pretvorila u srpsku vojsku Miloševićeve orijentacije. Ovo posljednje je važno naglasiti, jer velikosrpska opozicija ne prihvaća ni Miloševića ni JNA, bez obzira na njezinu transformaciju (jer ih smatra ortodoksnokomunističkim). Iz toga bi se mogao izvući zaključak da u Srbiji predstoji obračun između Miloševića i Armije, s jedne, i velikosrpske opozicije, s druge strane (naročito kad velikosrpska agresija na Hrvatsku doživi potpuni slom).

Agresija na Hrvatsku uslijedila je kao logična posljedica politike koja joj je prethodila. Pritom je, što se same agresije tiče, sasvim svejedno koja je politička stranka u Hrvatskoj na vlasti, ako ona ne prihvaća velikosrpsku politiku, i kakvu politiku vodi. Ova agresija po svom cilju, snagama koje je vode i sred-

¹⁶ JNA je početkom 1991. imala 180.000 pripadnika (od toga 101.000 novaka) i rezervu od 510.000 ljudi. U Kopненоj vojsci je bilo 138.000, u Ratnom zrakoplovstvu i protuzračnoj obrani 32.000, a u Ratnoj mornarici 10.000 ljudi. Bila je opremljena s 449 aviona, 190 helikoptera, 1.850 tenkova, 1058 oklopnih vozila — transportera, 1.934 teška artiljerijska oruđa, 11 podmornica, 15 raketnih, 14 torpednih i 30 patrolnih čamaca, 14 minolovaca i 35 amfibija. Njezine vojarnе, skladišta, poligoni i drugi objekti bili su rasprostranjeni po cijeloj zemlji, a samo u Hrvatskoj u više od polovice općina i po cijelom Jadranu. (Podaci o tome mogu se naći u svakom *Military Balanceu*).

stvima kojima se izvodi, ima obilježja klasične agresije, ali je po nekim obilježjima i sasvim specifična. Prvo, ona je izvršena iznutra i izvana. Armijske snage bile su raspoređene po cijeloj Hrvatskoj, smještene u urednim vojarnama i dobro opremljene naoružanjem i svom ratnom tehnikom. Naselja i krajevi sa srpskim življem prethodno su dobro naoružani, a stvorene su i njihove snažne oružane formacije. Ranije uspostavljena idejno-politička veza dobila je i svoj vojnooperativni izraz spregom armijskih i velikosrpskih pobunjeničkih jedinica. Hrvatska je time već prije agresije bila vojno okupirana, s tim što je postojala neka vrsta dvovlašća: legalno izabrane hrvatske vlasti i »savezne« vlasti Armije i pobunjenika.¹⁷ I oko Hrvatske su se nalazile jake armijske snage (Bihać, Banja Luka, Tuzla, Novi Sad), a u istočnu Slavoniju i Baranju došli su i srbijanski četnički odredi.¹⁸

Drugo, Hrvatska u vrijeme predagresijskog pritiska (kad se još nije vjerovalo da je tako okrutna agresija na nju uopće moguća) i u vrijeme prvog čina agresije nije imala svojih oružanih snaga. Ona je tek prestrojavala svoju policiju i u njenom okrilju stvarala prve formacije Narodne garde. Odnos armijsko-velikosrpskih i hrvatskih oružanih potencijala (po broju ljudi i jedinica, po naoružanju i opremi, po objektima i poligonima, po obučenosti i po »priznatom legalitetu«) bio je odnos Golijata i Davida. Praktički se radilo o agresiji na nenaoružani narod. Hrvatska je morala stvarati svoje oružane snage u toku obrambenog rata i u uvjetima međunarodnog embarga na izvoz oružja na prostor jugoslavenskih republika.

Treće, agresori na Hrvatsku ne priznaju nikakve međunarodne konvencije, dogovore pa ni svoja vlastita obećanja. U tome se oni ne ponašaju kao vojska, nego kao zločinačka rulja. Ova agresija pamtit će se po nekonvencionalnosti i okrutnosti, genocidnosti i etnocidnosti njenih izvršitelja.¹⁹ Ni u jednom ratu nije uništeno toliko crkava, bolnica i kulturnih objekata, kao u ovome, a malo gdje je razoreno toliko naselja i istjerano toliko ljudi iz svojih domova i krajeva.²⁰

S obzirom na položaj svojih snaga u Hrvatskoj, Armija je u prvoj fazi rata vodila veoma perfidnu ratnu politiku i borbenu strategiju. Prikazivala se što je duže mogla nepristranom i jugoslavenskom, kako ne bi bila proglašena agresorskom, tako da su se mnoge njezine jedinice i pripadnici slobodno šetali gradovima Hrvatske, dok su druge vodile borbu s hrvatskom policijom i Gardom

¹⁷ Pored toga što je Armija bila rasprostranjena po cijelom prostoru Hrvatske, militantni Srbi su uz pomoć iz Srbije i uz zaštitu Armije, u 13 hrvatskih općina izvršili svojevrsni puč. U devet općina su uspjeli suspendirati legalnu vlast Republike Hrvatske i uspostaviti svoju. Istovremeno su barikadama i oružanim stražama uspjeli blokirati neke od najvažnijih saobraćajnica (npr. Karlovac-Knin-Split).

¹⁸ Prema procjeni autora, protiv Hrvatske je bilo usmjereno oko 40% svih snaga Armije.

¹⁹ Agresor je koristio zabranjeno oružje, kao što su kazetne i napalm bombe. Ta činjenica otkriva podmukli i bezobzirni karakter JNA. Ona je još u vrijeme zalaganja za koncepciju općenarodne obrane, propovijedajući humanost i poštovanje principa Povelje Ujedinjenih naroda i govoreći kako Jugoslavija (pa ni ona — Armija) ne može biti agresor, kupovala odlukama Svjetske zajednice zabranjeno oružje za masovno uništavanje. Sada se pokazalo za koga.

²⁰ Krajem 1991. Hrvatska je imala oko 700.000 izbjeglica i prognanika, od toga 350.000 u Hrvatskoj, 141.000 u Srbiji, 95.000 u Bosni i Hercegovini, 23.000 u Sloveniji, 2.000 u Makedoniji, 45.000 u Madarskoj... (Dr. Franjo Gregurić u Vjesniku od 31. 12. 1991). U ratu u Hrvatskoj je vjerojatno poginulo oko 20.000 ljudi. Prema hrvatskim izvorima, na hrvatskoj je strani od 17. 8. 1990. do 3. 1. 1992. poginulo 2.907, a ranjeno 15.526 ljudi. Među poginulima je 1.358 civila, 39 djece,

i razarale hrvatska naselja, krijući se iza zlodjela pobunjeničkih i četničkih snaga. Trebalo je dosta vremena da se u svijetu otkrije prava uloga Armije u agresiji na Hrvatsku i da je hrvatska vlast proglasi agresorom (zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom). Nakon toga stvari su postale mnogo jasnije i jednostavnije. Armiji je sada odgovaralo da se čim prije povuče s područja Hrvatske (osim s onih koja su pod potpunom okupacijom), pogotovo nakon vala predaje ili osvajanja njenih kasarni. Povlačenje, koje je Hrvatska shvatila kao svoju pobjedu, Armija je, nakon gubitka vojarni u sjevernim i središnjim dijelovima Hrvatske, provela kao svoj interes. Umjesto da se nalaze u okruženju i blokadi, ona je svoje snage povukla i razmjestila ih (mimo dogovora) uz bosansku i srpsku granicu prema Hrvatskoj i na okupiranim područjima, tako da odatle može tući svaki dio Hrvatske, a da pritom ne ugrozi vlastite snage.²¹ To je i učinjeno. Tako je Hrvatska nakon povlačenja armijskih snaga doživjela veća razaranja nego ranije.

OBRANA HRVATSKE

Obrana Hrvatske je postala glavnom preokupacijom hrvatske politike. Pred njom su ustuknule gotovo sve stranačke razlike i nesuglasice. Stvoreno je potpuno nacionalno jedinstvo, što ni u kojem drugom slučaju ne bi bilo moguće. Ali to je bio i prvi preduvjet za uspješnu obranu.

Hrvatska vlast se našla pred gotovo nesavladivim zadatkom: izgraditi samostalnu, suverenu državu i obraniti je od agresije. Izgradnja države bi išla teško i da nema agresije, a kako to činiti u uvjetima agresije vojno neusporedivo jačeg agresora? Izabrano je vjerojatno jedino ispravno, realno političko rješenje: istovremeno djelovati u tri pravca:

a) stvarati temelje demokratske države u kojoj će svi građani, bez obzira na naciju, vjeru i političku pripadnost imati ista građanska prava i slobode, a nacionalne zajednice kulturnu autonomiju i osigurano sudjelovanje u vlasti,²²

15 novinara, 5 medicinara i 2 strana državljana. Među ranjenima su 4.634 civila, 280 djece, 18 medicinara, 13 stranih državljana, 7 novinara i 2 svećenika. Kao što se vidi najviše poginulih i ranjenih su pripadnici Zbora narodne garde i policije. (Vjesnik, 4. 1. 1992).

Agresor je u Hrvatskoj do kraja 1991. ošteti ili razorio preko 500 spomenika kulture, preko 200 crkava, oko 200.000 stanova, 250 pošta, preko 200 školskih objekata, svaki treći kilometar ceste (nesiguran, oštećen ili uništen), 4 riječna pristaništa, svako treće vozilo javno-prometnih poduzeća (uništeno ili ukradeno), 26 cestovnih i 24 željeznička mosta, 1151 vagon (zarobljen ili oštećen), 15 lokomotiva i 25 željezničkih motornih vozila, 7 aerodroma (okupirano) i tako u nedogled. Ukupna šteta cijeni se na 21 milijardu US dolara. (Zvori: službeni izvještaji, novine, časopisi, HTV i Hrvatski radio).

²¹ Hrvatske obrambene snage nanijele su agresoru teške gubitke. Pored toga što su mnoge vojarne osvojene zajedno s cjelokupnim naoružanjem i opremom, a druge osvojene pregovorima, Armiji je do početka prosinca 1991. uništen 401 tenk, 236 transportera i 105 borbenih aviona i helikoptera; zarobljeno 217 tenkova, 158 transportera i 1 avion te blokirano 60 tenkova i 25 transportera (Vjesnik, 1. 12. 1991). I pored tolikih gubitaka agresor je predstavljao vrlo jaku oružanu silu. Prema procjeni autora, ta je oružana sila imala oko 360.000 pripadnika (Armija — oko 200.000, od toga oko 100.000 srpskih rezervista, teritorijalna obrana pod srpsko-armijskom kontrolom (Srbija, Crna Gora i dio Bosne i Hercegovine te jedinice pobunjenih velikosrba u Hrvatskoj) — oko 100.000; srpska policija — 50.000 i srbijanskih četnika (»Beli orlovi« i sl.) — oko 10.000. Oko 40% svih tih snaga bilo je s odgovarajućom ratnom tehnikom usmjereno protiv Hrvatske.

²² U ovom pogledu su od posebnog značaja: Referendum od 19. 5. 1991. na kojem su se građani izjasnili za suverenost i samostalnu Hrvatsku, Deklaracija o suverenosti i neovisnosti Republike Hrvatske usvojena u Saboru 25. 6. 1991., Povelja o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj usvojena u Saboru 25. 6. 1991. i Ustavni zakon o pravima i slobodama čovjeka i pravima zajednica ili etničkih i nacionalnih manjina Republike Hrvatske od 4. 12. 1991.

b) raditi na međunarodnom priznavanju Republike Hrvatske kao suverene i samostalne države i na internacionalizaciji jugoslavenske krize i pitanja agresije na Hrvatsku²³ i

c) izgrađivati vlastiti sustav obrane s jakim oružanim snagama i voditi obrambeni rat uskladen s realnim mogućnostima Hrvatske. Predsjednik Republike kao najodgovorniji i najovlašteniji u oblasti obrane nije podlegao političkim zahtjevima za »totalni rat« s agresorom, jer bi to bilo nerealno i za Hrvatsku, bez potpuno izgrađenih oružanih snaga, katastrofalno. Osim toga, Hrvatska je morala izboriti pobjedu u međunarodnoj zajednici, jer bez njenog priznanja ona ne može postati samostalna država, niti bez njene pomoći može u dogledno vrijeme i bez katastrofalnih žrtava i razaranja izaći na kraj s takvim agresorom. Dosadašnji rezultati u tom procesu pokazuju punu opravdanost takve političke orijentacije, ali to, naravno, ne znači da je urađeno sve što treba i na najbolji način, posebno kad je u pitanju obrana.

Prvo, bilo bi veoma korisno da je odmah utvrđena, usvojena i proklamirana koncepcija svenarodne obrane, koja podrazumijeva jaku državnu organizaciju obrane, operativnu i teritorijalnu vojsku i masovno sudjelovanje stanovništva u obrani, u skladu s izraženim potrebama (uključujući i samoorganizaciju). Usvajanje i objavljivanje koncepcije obrane imalo bi veliki značaj, jer bi bilo poznato općeobrambeno usmjerenje, na kojemu bi se zasnivalo ponašanje i djelovanje građana i svih struktura u svim poslovima i zadacima obrane, posebno onima za koje nema posebnih naredbi. Također bi se izbjegli određeni nesporazumi među političkim strankama i razna svojevolska i neprikladna rješenja po općinama. Formuliranje obrambene koncepcije Hrvatske ostaje još uvijek otvoreno i aktualno pitanje.

Drugo, istovremeno sa stvaranjem Narodne garde kao svojevrsne operativne vojske, trebalo je revitalizirati teritorijalnu obranu (domobranstvo ili sl.), koristeći u početku oružje koje se moglo pokupiti od građana. Iako je po nalogu Saveznog sekretarijata za narodnu obranu teritorijalnoj obrani u svibnju 1990. oduzeto oružje, ostala je ona kao vojna organizacija, s kadrovima, prostorom i opremom. S obzirom da je organiziranje i opremanje teritorijalne obrane i po saveznim propisima bilo u nadležnosti republika, hrvatska vlast je mogla izvršiti odgovarajuću reorganizaciju i kadrovsku obnovu štabova i jedinica i tako dobiti vrlo dobru oružanu silu, koja pokriva cijeli prostor Republike. Činjenica da nije bilo dovoljno oružja ne bi ni u čemu umanjila značaj takvog pristupa.

²³ Hrvatska se morala okrenuti međunarodnoj zajednici i internacionalizirati stanje u Jugoslaviji, a posebno pitanje agresije. Bez širenja istine o Hrvatskoj i agresiji na nju ne bi moglo doći do njenog međunarodnog priznanja kao države. S tim u vezi značajno je nekoliko stvari: (a) inzistiranje predsjednika Republike i Vlade na mirnom rješavanju jugoslavenske krize, (b) sudjelovanje na Carringtonovim mirovnim konferencijama i sastancima i pridržavanje tamo donesenih zaključaka, (c) pristajanje na razgovore sa svima unutar Jugoslavije, (d) razvijanje žive i svestrane diplomatske aktivnosti i probijanje blokade, koju je uspostavila bivša jugoslavenska diplomacija, (e) omogućavanje nesmetanog rada Promatračke misije Evropske zajednice i stranih novinara, (f) redovno informiranje svjetske i domaće javnosti putem konferencija za domaće i strane novinare, (g) stvaranje Hrvatske informativne agencije.

Internationalizaciji, međunarodnom uspjehu i razvoju obrane Hrvatske veliki doprinos su dali hrvatski novinari i javna glasila, a posebno Hrvatski radio i televizija.

Takva vojna organizacija mogla bi na najbolji način iskoristiti mnogobrojno oružje građana i bolje se opreмати u skladu s pritjecanjem novog oružja. Korist od takve revitalizacije teritorijalne obrane bila bi višestruka: (a) u borbu bi se mogli uključiti veći potencijali, (b) jedinice koje bi se uključivale prošle su određenu obuku, a uz to su sastavljene od ljudi koji su odslužili vojni rok pa su vični rukovanju oružjem i vojnom životu, (c) veći broj ljudi bi se vezao za obranu u svom mjestu i kraju pa bi bilo manje iseljavanja iz ratom zahvaćenih područja, (d) jedinice Narodne garde imale bi određeni teritorijalni oslonac i lakše bi djelovale kao operativna, umjesto što su same najčešće djelovale kao teritorijalna vojska.

Treće, od samog je početka bilo neophodno izgrađivati jedinstvene oružane snage Hrvatske, pod jedinstvenim zapovjedništvom i bez ikakva neposrednog stranačkog utjecaja ili stranačkog vojnog ili bilo kakvog drugog oružanog organiziranja. Na taj bi se način izbjegli kasnije problemi, koje su posljedice štetne ne samo vojno nego i politički.

Stranačko vojno organiziranje odnosno stvaranje stranačkih vojnih formacija neminovno vodi militarizaciji političkih partija i njihovom, ne samo političkom, nego, u krajnjem slučaju, i vojnom suparništvu i sučeljavanju. Krajnji ishod toga je, kako to povijest pokazuje, fašizacija i totalitarizam, nametnut od onoga tko pobijedi. U uvjetima hrvatskog obrambeno-oslobodilačkog rata to bi bilo katastrofalno, prvo radi toga što bi onemogućilo jedinstvo oružane borbe i jedinstveno rukovođenje te djelotvornost obrane svelo na nulu, i drugo što bi Hrvatsku vodilo u građanski rat. Zbog toga je bila nužna akcija predsjednika Republike, usmjerena na zabranu političkog organiziranja i djelovanja vojske i u vojsci i vojnog organiziranja političkih stranaka i njihovog upletanja u vojsku. Naravno, time ne bi smjela ni najmanje biti umanjena mogućnost političkog utjecaja stranka na obranu, izgradnju oružanih snaga i druga pitanja, putem Sabora, Vlade i javnog političkog djelovanja. S obzirom na veliki raskorak u političkim ciljevima i ambicijama, kao i na radikalizam nekih stranaka, problem vojnizacije još nije prevladan pa se u zaoštrenom vidu može javiti i u budućnosti, naročito ako se zastane u razvoju demokratskih odnosa i ako obrambeni sustav ne bude djelotvoran.

Četvrto, oružanu borbu je, bez obzira na sve poteškoće, bilo potrebno jedinstveno organizirati i voditi, kako bi se izbjeglo da svaki grad (ili mjesto) vodi svoj rat, rat za sebe. Strategija samostalne i odvojene obrane naselja, vođena u nekoliko prvih mjeseci rata, odgovarala je agresorovoj strategiji postupnog nastupanja, tim prije što ni on nije bio u početku spreman za veće i teže borbene akcije. Upravo stoga što su snage Hrvatske u početku bile malobrojne, trebale su biti mnogo čvršće povezane, usklađenije vođene i korištene. Uostalom, taj problem nije još ni sada dokraja prevladan, iako se već radi o pravoj vojsci s izgrađenom vojnom hijerarhijom, pa mu je nužno posvetiti punu pažnju. Uz teritorijalno, u narednom će razdoblju sve aktualnije biti pitanje vidovskog i teritorijalno vidovskog usklađivanja djelovanja oružanih snaga. Njega će biti lakše ostvarivati na strategijskom nego na operativnom nivou, pogotovo ako se nastavi komunikacijska (prometna, telefonsko-telegrafaska, informacijska) blo-

kada pojedinih krajeva, ako se ne uspostavi cjelovit sustav motrenja i obavještanja i ako Hrvatska ne preuzme kontrolu leta nad svojim zračnim prostorom.

Peto, dvojna nadležnost nad Narodnom gardom i nad vođenjem oružane borbe (Ministarstvo unutarnjih poslova i Ministarstvo obrane) izazvala je mnoge probleme i nesporazume koji su nanosili štetu obrani u cjelini, pa bi bilo bolje da je ona izbjegnuta ili mnogo ranije otklonjena. Osnivanje Zbora narodne garde u okviru Ministarstva unutarnjih poslova bio je svojevrsni političkopравни manevar. Iako je svakom bilo jasno da se radi o osnivanju vojske, pravno se tome nije moglo prigovoriti, jer su unutarnji poslovi i osnivanje policijskih snaga bili u potpunoj nadležnosti republika. Tako je Hrvatska stvarala svoju oružanu silu, kojoj se moglo prigovoriti da je paravojna, ali ne i da je ilegalna, što je za one uvjete imalo veliku važnost. Međutim, Glavni stožer Hrvatske vojske bilo je nužno osnovati odmah s osnivanjem Zbora narodne garde, jer bi tako predsjednik Republike dobio stručno-operativno tijelo, preko kojega bi, kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga, mogao efikasnije rukovoditi oružanim otporom. Sve snage, policijske i druge, koje su bile, i dok su bile, neposredno angažirane u borbi protiv agresora, trebalo je staviti pod isključivo zapovjedništvo predsjednika Republike kao vrhovnog zapovjednika i Glavnog stožera. Umjesto Glavnog stožera predsjednik je mogao u prvo vrijeme osnovati ratni kabinet vrhovnog zapovjednika, koji bi osigurao jedinstveno operativno rukovođenje oružanom borbom. Ako se rat protiv Hrvatske nastavi, predsjednik Republike će svakako morati osnovati ratni kabinet, koji će mu omogućiti usklađeno i djelotvorno rukovođenje obrambenim ratom u cjelini. Radi se o operativno-stručnom, a ne savjetodavnom tijelu, kakvo je npr. Vrhovno državno vijeće, kojim je predsjednik zamijenio Vijeće narodne obrane (koje nije trebao, a ni smio dirati, jer je to jedino Ustavom — članak 100 — izričito utvrđeno predsjednikovo savjetodavno tijelo).

Šesto, početna lutanja s kriznim štabovima bila su nepotrebna i štetna. Ona su bila organizacijskog i sadržajnog karaktera. Najprije su osnivani izvan Vlade i izvršnih vijeća, zatim kao njihov prirepak pa tek na kraju kao Vlada odnosno Izvršno vijeće (u suženom ili punom sastavu), iako je sasvim prirodno da Vlada u uvjetima krize ili rata djeluje kao krizni štab. Krizni štabovi su se počeli baviti svim i svačim, pa i vođenjem oružane borbe, što je izazvalo mnoge probleme. To je dosta rano uočeno i onemogućeno pa se išlo na institucionalno i operativnofunkcionalno razdvajanje vojne i civilne sfere, ne narušavajući jedinstvo obrane, što je odmah pridonijelo unapređenju obrane u cjelini i regionalno.

Sedmo, veliki uspjeh hrvatske vlasti i vladajućih političkih struktura predstavlja prevladavanje podozrivosti prema časničkom kadru bivše JNA i njihovo uključivanje u Hrvatsku vojsku. Time je hrvatska obrana dobila veliki broj kvalificiranih vojnih stručnjaka, a Hrvatska izbjegla stvaranje jugooficirskog sindroma, koji bi je, poput more, još godinama pratio i iznutra razjedao.

Uvjeti na Balkanu su takvi da Hrvatska mora i dalje jačati svoju obranu. Njeno priznavanje od zemalja Europske zajednice i Ujedinjenih naroda, pa ni

dolazak mirovnih snaga, nije garancija da će velikosrpski naboj splasnuti i snage se smiriti. Čak i ako dođe do raskola u srpskom bloku, militantne snage neće mirovati niti će položiti oružje, sve dok ih sila, jača od njih, na to ne prisili. Ta sila može biti svjetska organizacija, ali je pitanje hoće li ona prihvatiti tu ulogu i, ako je prihvati, kad će to učiniti. Zbog toga Hrvatska mora punu pažnju posvetiti izgradnji svog sustava obrane, osobito svoje oružane sile. Pažnju bi, pored već naznačenih pitanja trebalo usmjeriti na slijedeće:

1) Proces izgradnje Hrvatske vojske trebalo bi ubrzati, ali to ne činiti na osnovi improvizacija i ad hoc rješenjima, nego dobro promišljeno i cjelovito razrađeno. Posebnu pažnju zaslužuje unutrašnja organizacija vojske i izgradnja profesionalno-stručnooperativnog aparata. Suvremena armija mora biti visoko efikasna, što znači, da ne smije biti opterećena glomaznom birokratskom organizacijom i prevelikim brojem ljudi u raznim zapovjedništvima, stožerima i vojnim ustanovama. Takva vojska ne smije graditi paralelne kapacitete, ustanove i sl. onima koji već postoje u Hrvatskoj (bolnice, škole, fakulteti, instituti...), nego ove na najbolji način treba koristiti.

Veličinu vojske treba prilagoditi potrebama i mogućnostima. To nije poseban problem. No obuka i osposobljavanje vojnika i jedinica, pogotovo ako se rat nastavi u dosadašnjem ili sličnom obliku i intenzitetu, zahtijevat će cjelovitiji pristup i veće angažiranje od dosadašnjega. U tom slučaju bi bilo neophodno organizirati i na sveobuhvatnu predvojničku obuku mladeži. Izgradnja ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane i ratne mornarice bit će sigurno jedan od prioritetnih zadataka Republike Hrvatske kao samostalne i suverene države. Oblik njenog geografskog rasprostiranja u oba ova vida vojske traži posebna rješenja. Zato bi se ovim pitanjima trebalo znanstveno i vojnostrategijski posebno pozabaviti.

Hrvatskoj u miru neće trebati velika operativna vojska, ali bi morala imati dobro organiziranu i opremljenu teritorijalnu vojsku odnosno teritorijalnu komponentu svoje vojske. Radi se o snagama koje se osnivaju na pojedinom području, ali nisu vezane za lokalne vlasti nego za Republiku odnosno Glavni stožer. U tome bi se one razlikovale od dosadašnje teritorijalne obrane. Čini se da je takva uloga namijenjena, Zakonom o obrani predviđenom Domobranstvu. Izgradnjom ovog oblika oružanih snaga trebali bi nestati svi naoružani sastavi Narodne zaštite.

2) Neophodno je jačati sustav civilne obrane, a naročito civilnu zaštitu i sustav motrenja i obavještavanja, jer o njima bitno ovisi broj ljudskih žrtava u ovome ratu, a ovisit će i u miru. Mnogo više napora trebalo bi uložiti u osposobljavanje i samozastitno discipliniranje građana jer je zbog omalovažavanja opasnosti dolazilo do velikih žrtava. Za Hrvatsku bi bilo veoma korisno da čitavo područje civilne obrane racionalizira, da ga uvede u jedan cjelovit i učinkovit sustav bez paralelnih rješenja i kapaciteta.

3) Hrvatsku od samog početka rata prati ratno- profilerska djelatnost. Ona je najprije našla prostor i priliku u činjenici da se nije moglo legalno doći do oružja, pa je svako nastojanje u tom pravcu bilo pozdravljeno i bez ikakve

kritičnosti i realne računice prihvaćeno. Sad to postaje ozbiljna prijetnja ne samo sustavu obrane, nego i političkim odnosima i gospodarskom razvoju zemlje pa mu vlasti, političke stranke i privredni organi moraju pokloniti punu pažnju. Najbolje bi bilo da Vlada stvori instituciju koja će biti ovlaštena za snabdijevanje oružanih snaga i drugih dijelova obrambenog sustava, koji se financiraju iz državnog budžeta i koja će biti pod njenom stalnom kontrolom.

4) Hrvatska privreda predstavlja najvažniju osnovu obrane. U nju sada treba uložiti sve raspoložive potencijale znanosti, tehnike i tehnologije i usmjeriti je u dva pravca: (a) na jačanju ratne proizvodnje sve dok rat ne prestane i (b) na izgradnju suvremene proizvodno-privredne strukture, koja će se u miru moći uključiti u svjetske privredne strukture, koja će se u miru moći uključiti u svjetske privredne tokove. Ovakvoj orijentaciji bi trebao poslužiti i očekivani program inozemne pomoći, čemu dosta može pridonijeti i hrvatska vanjsko-politička djelatnost.

5) Nad Hrvatskom, kao i nad svakom zemljom koja se nalazila u sličnoj situaciji, lebdi opasnost od potencijalne militarizacije. Državne vlasti i političke stranke moraju stalno bdjeti nad vojnom i političkom sferom života, nastojeći da se stalno proširuju prostori demokracije i da »vojno« nikada ne prekorači granicu nužnosti.

ZAKLJUČAK

Ljudsko društvo još uvijek duboko u sebi nosi izvore i pokretače sukoba i mnogih drugih opasnosti, koje prijete slobodi naroda i država, čitavoj svjetskoj zajednici i prirodi koja je okružuje. Mogućnosti samouništenja moraju dovesti do osvješćenja ili će ljudski rod završiti u ništavilu. Kao što je svakom narodu pojedinačno sloboda iznad svih drugih vrijednosti, iznad svakog drugog političkog interesa i cilja odnosno interes svih interesa i cilj svih ciljeva, tako i globalna sigurnost ljudske zajednice i Zemlje mora biti osviješćen kao interes nad interesima i cilj nad ciljevima svakog stanovnika Zemlje, svake države i svih njih zajedno. Taj interes i cilj mora nadvladati sve proturječnosti, koje generiraju globalnu ugroženost. Takav ambijent će već sam po sebi sputavati druge izvore ugrožavanja i opasnosti.

Primjer Hrvatske potvrđuje ovakve zaključke. Hrvatski je narod slobodi kao interesu i cilju podvrgao sve druge, nadišao je sve suprotnosti i razlike. Tek u slobodi i miru suočit će se s njima i demokratski ih razrješavati. U suprotnom bi, umjesto u ratnom, završio u ponoru totalitarizma. A svjetska zajednica, iako sporo, postaje ambijent koji sputava agresiju i agresora.

U sutonu dvadesetog i svitanju dvadeset prvog vijeka na ispitu su ljudski um, savjest i razum. U pitanju je sudbinski izbor: život, sloboda i budućnost ili ništavilo! Treba vjerovati u čovjeka. Jer, kako kaže dr. Franjo Tuđman u svojim »Bespućima povijesne zbiljnosti«, »ako se izgubi pouzdanje u ljudski razbor uopće i u narod kome se pripada, onda u životu preostaje samo beznade i očaj. A ja sam ipak sklon vjerovati u njegov smisao do zadnjeg dana.«

LITERATURA

- Cerutti, Furio: »Politička racionalnost i sigurnost u nuklearno doba«, *Politička misao*, Zagreb, 4/ 1986, s. 3—13.
- Enloe Cynthia: *Policija, vojska i etnicitet*, Globus, Zagreb, 1990.
- Grupa autora: *Snage i putovi rata i mira*, Savjet akademija znanosti i umjetnosti SFRJ, Zagreb, 1978.
- Grupa autora: »Društvo i odbrana u savremenim uslovima«, *Vojno delo* 1/89, VINC, Beograd, 1989.
- Javorović Božidar: *Društvene promjene i obrana i zaštita*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1990.
- Javorović Božidar: »Promjene u pristupu općoj sigurnosti«, *Medunarodna politika*, Beograd, br. 933/1989.
- Javorović Božidar: »Pozitivni preobražaji u svijetu«, *Medunarodna politika*, Beograd, br. 936/1989.
- Javorović Božidar: »Depolitizacija Armije je nužna, *Vjesnik*, 18. 3. 1990.
- Klauzevic Karl fon: *O ratu*, Vojna biblioteka, Beograd, 1951.
- Nobilo Mario: »Pojam sigurnosti u terminologiji međunarodnih odnosa«, *Politička misao*, Zagreb, br. 4/1988.
- Platon: *Protagora*, Naprijed, Zagreb, 1975.
- Robert Jacques i dr.: »L'esprit de défense«, *Economica*, Paris, 1987.
- Vjatr Ježi: *Sociologija vojske*, VINC, Beograd, 1987.
- Ward Michael i House Lewis: »A Theory of Behavioral Power of Nations, *The Journal of konflikt Resolution*, Vol. 32, No. 1, March 1988, str. 3—36, 1988, Sage Publications, Inc.
- Military Balance*, CIS, London — godišnjaci 1988/89, 1989/90. i 1990/91.
- Strategijski problemi*, COSSIS »Maršal Tito«, Beograd — godišnjaci 1988. i 1989.

LITERATURA

Božidar Javorović

*WAR IN PRESENT-DAY CIRCUMSTANCES**Summary*

At the present time the world is faced with the problem of global peril (danger) and global security. It is endangered by possible self destruction through war, ecological catastrophe, and in other ways. This means that there are still antagonistic forces that generate wars and other ways of endangering the world. The basic danger comes from the gap between rich and poor, i.e. developed and undeveloped states and nations. Humanity must become aware of its basic interest (freedom and safety for every man, all nations and states, and the whole human community) and to adapt its behaviour accordingly. Reason and basic (general) interests must become the main milestone of human individual and collective behaviour and action.

The forces acting for Great Serbia and led by Serbia, Montenegro and the Yugoslav National Army are waging an aggressive war of conquest against Croatia. This is a proof that »manufacturers of war« still exist although such a war is considered as a crime against freedom, peace, and humanity, and has in addition proved to be an inadequate means to achieve political and other interests and aims. Through its defense Croatia has affirmed that it values freedom above everything and has provided the world community with an opportunity to act as a general ambiance of peace, freedom and democracy. It is to the world community that the next move belongs.